

МАМЛАКАТИМИЗДА ЧОРВАЧИЛИК СОҲАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ДАСТЛАБКИ ИСЛОҲОТЛАР (СУРХОНДАРЁ МИСОЛИДА)

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.002>

Жумаева Шоҳида Чориевна,

Термиз давлат университети Фуқаролик жамияти кафедраси
катта ўқитувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада Сурхондарё воҳасида аграр соҳа тармоқларидан бири бўлган чорвачилик соҳасида кенг қамровли ислоҳотлар олиб борилганлиги баён этилган. Шунингдек, мақолада қишлоқларда аграр соҳада фермер ва шахсий томорқа хўжаликларини ривожлантириши бўйича ҳуқуқий асосларнинг яратилиши ҳамда ушбу соҳада амалга оширилган айрим чора-тадбирлар ўз ифодасини топган.

Калит сўзлар: аграр соҳа, чорвачилик, фермер хўжалиги, ҳиссадорлик жамияти, иқтисодий ислоҳотлар, хусусийлаштириши.

ПЕРВИЧНЫЕ РЕФОРМЫ, ПРОВЕДЁННЫЕ В ОБЛАСТИ ЖИВОТНОВОДСТВА В НАШЕЙ СТРАНЕ (НА ПРИМЕРЕ СУРХАНДАРЬИ)

Джумаева Шоҳида Чориевна,

старший преподаватель кафедры Гражданского общества
Термезского государственного университета

Аннотация. В данной статье описаны комплексные реформы в животноводческой отрасли, одной из отраслей аграрного сельского хозяйства Сурхандарьинской области. Также в статье отражено создание нормативно-правовой базы для развития фермерских и личных приусадебных участков в аграрном сектора на селе, а также некоторые меры, проведённые в этой сфере.

Ключевые слова: аграрное отрасль, животноводство, фермерское хозяйство, акционерное общество, экономические реформы, приватизация.

PRIMARY REFORMS CARRIED OUT IN THE FIELD OF ANIMAL HUSBANDRY IN OUR COUNTRY (BY THE EXAMPLE OF SURKHANDARYA)

Jumaeva Shohida Chorievna

Senior Lecturer, Department of Civil Society, Termez State University

Abstract. This article describes comprehensive reforms in the livestock industry, one of the branches of agricultural agriculture in the Surkhandarya region. The article also reflects the creation of a regulatory framework for the development of farm and personal household plots in the agricultural sector in the countryside, as well as some measures taken in this area.

Key words: agricultural sector, animal husbandry, farming, joint-stock company, economic reforms, privatization.

Кириш. Республикамиз иқтисодиётини муҳим соҳаларидан бири чорвачилик ҳисобланади. Мамлакатимизда соҳасини комплекс ривожлантиришга катта эътибор берилди. Бу борада самарали ишлар амалга оширилди. Деҳқон ва фермер хўжаликлари фаолиятини иқтисодий барқарор ривожлантириш, чорвачилик тармоғининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш борасида моддий ресурс ва маблағлар ажратилди.

Шунингдек, соҳа ходимларининг мулкка бўлган муносабати ўзгарди. Аграр соҳа ходимларини ҳақиқий мулк эгасига айлантириш, қишлоқларни ривожлантириш ва соҳа йўналишидаги малакали кадрлар билим даражасини янада ошириш мақсад қилиб белгиланди. Қишлоқ хўжалиги корхоналарига имтиёзли кредитлар ажратилиб, фермерлар имкониятлари кенгайтирилди. Бу ҳолат эса фермер хўжаликларининг ривожланиш самарадорлигини янада оширишга хизмат қилди. Қишлоқ аҳолисининг турмуш тарзи яхшиланди.

Тадқиқот методологияси. Мақолада умумий қабул қилинган усуллар-тарихий таҳлил, қиёсий таққослаш, хронологик кетма-кетлик тамойиллари асосида Сурхондарё вилоятида чорвачилик соҳасида амалга оширилган ислохотларнинг хусусиятлари баён этилади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Мақола учун бирламчи маълумотларни Сурхондарё вилоят архивининг 1096-фонд 290, 296, 465, 1476, 2293, 2660, 2158 - ишларидан иборат ҳужжатлар ташкил этади. “Ўзбекистон Республикаси Сурхондарё вилояти рақамларда (1991-2002 йиллар)” статистик тўплами ва “Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётнинг мустақиллик йилларидаги (1990-2011 йиллар) асосий тенденцияси ва кўрсаткичлари” статистик тўплам материалларидан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Мамлакатимизда мустақилликнинг дастлабки йилларида кенг қамровли ислохотлар натижасида Сурхондарё воҳасида аграр соҳа тармоқларидан чорвачилик тизимида самарали ишлар амалга оширилди. Воҳада чорвачилик йўналишларида янгича қарашлар йўлга қўйилди. Шунингдек, замонавий чорвачиликнинг тараққий этишига имкон яратилди. Республикаимизда қишлоқ хўжалигининг ривожланиши босқичма-босқич ислох этилди. Жумладан, «Ер тўғрисида»ги, «Кооперация тўғрисида»ги, «Ижара тўғрисида»ги, «Деҳқон хўжалиги тўғрисида»ги қонунлар, шунингдек, 1991 йил 21 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинган ПФ-295-сонли «Республикада деҳқон (фермер) хўжаликларини янада мустаҳкамлаш ва тадбиркорлик фаолиятини давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги Фармони ҳамда шу каби бир қанча ҳукумат қарорлари асосида қишлоқда аграр соҳа мутахассисларининг манфаатларини ҳимоя қилиш, кўп укладли иқтисодиётни шакллантириш, тадбиркорлик, фермер ва шахсий томорқа хўжаликларини ривожлантириш бўйича ҳуқуқий асослар яратилди. Натижада Шунингдек, халқимизни гўшт маҳсулотларига бўлган талаб-эҳтиёжини қондириш мақсадида шахсий ва хусусий чорва хўжаликларини иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларга зарур шарт-шароитларни яратиш, чорва учун ем-хашак маҳсулотларини ўз вақтида етказиб беришга катта эътибор қаратилди Шунингдек, халқимизни гўшт маҳсулотларига бўлган талаб-эҳтиёжини қондириш мақсадида шахсий ва хусусий чорва хўжаликларини иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларга зарур шарт-шароитларни яратиш, чорва учун ем-хашак маҳсулотларини ўз вақтида етказиб беришга катта эътибор қаратилди. Республикаимизда 1992-1994 йилларда аграр хўжаликларга тегишли 98 мингдан ортиқ иншоотлар хусусийлаштирилди [1, Б.30].

Очиқ турдаги акциядорлик жамиятлари сони уч ярим мингдан ошиб кетди. 1992 йилдан бошлаб 1995 йил бошларигача қишлоқ туманларидаги 1137 давлат хўжалиги (совхоз) бошқа мулк шаклига, яъни 530 та жамоа хўжалигига, 350 кооперативга, 100 дан ортиқ ижара, шунингдек, бошқа мулк шаклларида айлантилди [2]. Шунингдек қишлоқ хўжалик ходимлари, мутахассислар ва ишчи-хизматчиларига мулкдан фойдаланишда тенг ҳуқуқли субъект сифатида қатнашиш ҳуқуқини берди. Бундан мақсад – аграр соҳа ходимларини ҳақиқий мулк эгасига айлантириш, қишлоқларни ривожлантириш ва соҳа йўналишидаги малакали кадрлар билим даражасини янада ошириш мақсад

қилиб белгиланди. Шу жиҳатдан вилоятда қишлоқ хўжалиги ва уларнинг барча тармоқларини ривожлантириш ва барқарорлаштириш, иқтисодий ислохотларни ривожлантириш борасида бир қатор ишлар амалга оширилди.

Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 15 мартдаги 137-сон “Чорвачиликда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига асосан вилоятда хусусийлаштириш масаласига катта эътибор берилди. Натижада вилоятда жамоа тасарруфидаги 70 та қорамолчилик фермалари хусусийлаштирилиб, ўз шакилларини ўзгартириб, хиссадорлик жамиятига айлантирилди [3]. Ушбу хиссадорлик жамияти ҳисобида 28534 бош қорамол, шу жумладан 10640 бош сизир мавжуд бўлиб, давлатга 1994 йили 1953 тонна гўшт, 13060 тонна сут етказиб берилган [4]. Ушбу йилда уларнинг ихтиёрида 6955 га ер майдони мавжуд бўлган [5]. Дарҳақиқат, вилоят қишлоқ хўжалигида давлатга қарашли бўлмаган сектор 1994 йилда бутун маҳсулотни 95 фоизини, 1995 йилда фоизини ишлаб чиқарди [6, Б.64].

Хусусийлаштирилган фермаларда моллар бош сонини ошириш ва маҳсулот етиштиришни кўпайтиришга жиддий эътибор берилди. Масалан, Музработ туманида “Дехқон-Обод” хиссадорлик жамиятида дастлаб 52 бош қорамол мавжуд бўлган бўлса, кейинчалик қорамоллар бош сони 105 бошга етган, ҳамда ушбу ферма жамоаси йилига 8 тонна сут ишлаб чиқарган [7]. Чорвачиликка эътибор йилдан-йилга яхшиланиб, аҳолининг чорва маҳсулотларига бўлган талаб ва эҳтиёжи бўйича ишлаб чиқариш режа асосида амалга оширилди. Натижада қишлоқ хўжалигида чорва моллар бош сонлари қорамол етказиб бериш вилоят бўйича 1991 йил 131638 бош, 1993 йил 127423 бош, 1995 йил 420337 бош, 1997 йил 432582 бош, 2000 йил 446406 бош, 2002 йил 458834 бош қорамоллар парвариш қилинди. Вилоят туманлари билан солиштирадиган бўлсак, Шеробод туманида 1991 йил 3961 бош, 1993 йил 3279 бош, 1995 йил 6361 бош, 1997 йил 3753 бош, 2000 йил 8504 бош, 2002 йил 9338 бош қорамоллар парваришланди [8, Б.90].

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг ялпи ҳажмда асосан деҳқон хўжаликларига қорамоллар сонининг ошиши ҳисобидан чорва маҳсулотларининг улуши 1990 йилдаги 36,6 фоиздан 2011 йилда 40,1 фоизга етди [9, Б.128]. Шу билан бирга иқтисодий мураккаб шароитда аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш муҳим масала бўлиб турган бир пайтда вилоятдаги айрим корхона ва ташкилотларда озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми камайиб кетганига гувоҳ бўламиз. Масалан, 1994 йилда Термиз сут заводи, Термиз гўшт комбинатлари, Шўрчи ун маҳсулотлари комбинати, вилоят нон маҳсулотлари акционерлик жамияти, Сурхондарё ва Узун балиқчилик комбинатлари озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини 1993 йилга нисбатан камайтириб юборилган. Натижада 1994 йил давомида 23 млн. 894 минг сўмлик озиқ-овқат маҳсулотлари аҳолига кам етказиб берилган [10].

Республикамизда аграр соҳадаги олиб борилган ислохотлар натижасида қишлоқ хўжалигида мулкчиликнинг ўзгартирилиши, хусусий ва шахсий чорвачилик корхоналарининг ташкил этилиши ва уларга давлат томонидан имтиёзлар ва инвестициялар ажратилиши соҳанинг ривожланишига ҳамда аҳолининг чорва маҳсулотларига бўлган эҳтиёжи қондиришга эришилди. Натижада, чорва - фермерлар томонидан 1995 йилга келиб, давлатга 73,4 минг тонна мол ва паранда гўшти (тирик вазнда), 307,5 тонна сут, 68,2 миллион дона тухум, 1511,8 тонна жун, 1023,0 минг жун топширилиб, қорамоллар сони 44,3 минг бошга, қўй ва эчкилар сони 906,3 минг бошга, парандалар сони 692,0 мингга етказилди [11, Б.337-338]. Шунингдек, хиссадорлик жамиятларига айлантирилган фермерлар томонидан ушбу йилда 1553 тонна гўшт, 13060 тонна сут, 1600 минг дона тухум ишлаб чиқарилиб, сут ишлаб чиқариш 117 фоизга, тухум ишлаб чиқариш 128 фоизга ўсишига эришилиб,

вилоятда 1036 та мустақил, 399 та хўжалик ичида, жами 1435 та дехқон (фермер) хўжаликлари фаолият кўрсатди, ҳамда ушбу хўжаликларга 21937 гектар ер майдони ажратилди [12].

Вилоятда чорва моллари бош сонлари ва маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтириш, чорвачилик соҳасини ривожлантириш, ҳамда чорвачиликда асосий ҳисобланган ем-хашак базасини мустаҳкамлаш борасида амалий ишлар амалга оширилди. Жумладан, 1996 йилда вилоят жамоа хўжаликларидаги чорва молларининг дағал ва ширали озуқага бўлган талаби 64 фоизга таъминланди. Чорвачиликдаги аҳволни яхшилаш, озуқа етиштиришни кўпайтириш мақсадида сувли майдонларга экиладиган озуқа экинлари майдони кўпайтирилди. Чорва молларини етарли миқдорда озуқа билан таъминлаш юзасидан чоралар белгиланиб, тадбирлар ишлаб чиқилиб, 1997 йилда 253 минг тонна дағал хашак, 140 минг тонна ширали озуқа, 500 минг тонна кўк ўт тайёрлаш белгилаб олинди [13]. Вилоятдаги чорвачилик фермаларини қишлоғга тайёрлаш борасидаги олиб борилган ишлар натижасида 1998 йил сентябрь ҳолатига кўра, 160493 тонна дағал озуқа, 58467 тонна сенаж, 58610 тонна силос, жами 81700 тонна озуқа бирлиги ёки ҳар бир шартли молга 11 центр озуқа бирлиги тайёрланиб, фермалардаги 96 озуқа ошхоналари, 174 та озуқа цехлари, 182 та озуқа майдалагич агрегатлари таъмирланди [14]. Натижада, чорва молларини қишлоқдан талофатсиз олиб чиқиш учун барча шарт-шароитлар яратилиб, чорвачилик тармоқлари самарадорлиги ошиши таъминланди.

Хулоса. Таҳлиллардан маълумки, вилоят қишлоқ хўжалигида олиб борилган ислохотлар натижасида чорва маҳсулдорлиги ортди, қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда ҳам янги имкониятлар яратилди. Аграр секторда хусусий мулкчилик муносабатлари шаклланиб, аҳолининг мулкка эгаллик қилиш хиссиёти пайдо бўлиб, фуқароларнинг хусусий мулкдан олган даромадлари эвазига уларнинг турмуш шароитлари яхшиланиб, қишлоқ хўжалиги соҳасидаги субъектларнинг имкониятлари кенгайиб, хусусий мулкка эгаллик қилиш, уни тасарруф этиш ва бошқариш имкониятлари яратилди.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Жўраев Ф. Қишлоқ хўжалик корхоналарида ишлаб чиваришни ташкил этиш. – Тошкент: Истиклол, 2004.
2. Ботирова Ҳ.Э. Ўзбекистонда аграр соҳа мутахассисларини тайёрлаш жараёни тенденциялари (1991-2015 йиллар жанубий ҳудудлар мисолида). Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси. – Термиз, 2021.
3. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 465-иш, 103- варақ.
4. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 296-иш, 3- варақ.
5. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 296-иш, 22 - варақ.
6. Каримов И. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. – Тошкент: Ўзбекистон, 1995.
7. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 296-иш, 23-24 варақлар.
8. Ўзбекистон Республикаси Сурхондарё вилояти рақамларда (1991-2002 йиллар). Статистик тўплам.
9. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётнинг мустақиллик йилларидаги (1990-2011 йиллар) асосий тенденцияси ва кўрсаткичлари ҳамда 2012-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. - Тошкент: Ўзбекистон, 2013.
10. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 296-иш, 20- варақ.
11. Турсунов С., Қобилов Э. ва бошқ. Сурхондарё тарих кўзгусида. – Тошкент: Шарқ, 2001.
12. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 290-иш, 60- варақ.
13. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 294-иш, 193- варақ.
14. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 1091-фонд, 1-рўйхат, 295-иш, 57- варақ.